



עולם ההלכה

מכון סמיכה
ניש
ככל אחד
נורם
החכמה

ה' תמוז תשפ"ו

שבת קודש פ' קרח

גיליון ע"ו

עולם התשובה

לקט שאלות ותשובות



עולם הסת"ם

הרב חיים אברהם זאקוטנסקי ר"מ במכון סמיכה ורב דק"ק השיבנו ניו יורק

The Corporate Hetter Iska

Rabbi M.M Prescott Rosh Yeshiva Machon Smicha

In the previous articles, we discussed banks that are Jewish-owned or have significant Jewish shareholding — when it poses a ribbis problem and when it doesn't. Here we turn to a different scenario: a Jewish-owned bank (or non-Jewish bank with significant Jewish holdings) that wants to operate al pi halacha. This brings us to the topic of hetter iska — and specifically, the hetter iska klali.

What Is a Hetter Iska?

A hetter iska is a document that redefines the structure of a typical loan. Rather than characterizing the funds as a loan, it frames them as an investment deposit. The distinction between them is fundamental. A loan creates a debt obligating the borrower to repay regardless of what happens with the money. In an interest-bearing loan, he pays a fee on top of the principal – which is what the Torah forbids.

An investment works differently: the recipient of the funds acts as a manager on behalf of the investor, deploying the capital into profitable assets and — at the end of the designated period — returning the principal along with the profits generated. Payments can be structured to look like a standard loan with monthly installments of principal and "interest," but they are not interest — they are investment returns.

The critical difference comes down to risk. With a loan, the lender is always guaranteed repayment. With an investment, the principal is not guaranteed; if the venture fails, the investor absorbs the loss. It is precisely this shared risk that makes the arrangement permissible. As long as the recipient of the funds is not entirely "on the hook," it is not a loan, and not subject to the issur ribbis.

How Does the Lender Stay Protected?

The obvious question is: if the principal isn't guaranteed, how does the "lender" ensure he gets his money back?

The answer lies in a built-in mechanism. The investment agreement requires the fund manager — the borrower — to bear the burden of proof if he claims a loss occurred. Even if a loss did happen, the agreement presumes that profits were made unless proven otherwise. The manager is therefore obligated to return both principal and dividends — not because he is inherently liable as a borrower, but because losses are presumed not to have occurred until demonstrated.

And demonstrating a loss is no simple matter. The iska agreement requires two kosher witnesses to testify that a loss occurred. Since many factors must be established to prove that a specific event actually caused a net loss to the business, it is usually impractical for the manager to walk away from his debt, and the investor remains well protected. *Continues on page 3*

בדבר הדפסת ספרי תורה תפילין מזוזות ומגילות בדפוס

משי SILK SCREENING חלק ג

פרק ז' כל שמות השם פסולים

איתא בשלחן ערוך (או"ח ס' ל"ב סעי' י"ט) דבכל פעם שכותב אזכרה צריך לומר שכותב לשם קדושת השם. ובזירה דעה (ס' רע"ו סעי' ב') הוסיף דאם לא עשה כן פסול. ולפ"ז ה"ה בנד"ד דיש לפסול ס"ת הנעשין בדפוס משי דכל האזכרות שבו פסולים. וכ"כ בשו"ת חלק לוי (ס' כ"ו) לאסור ס"ת הנעשה בדפוס דכל האזכרות שבו פסולים.

אכן ידוע כבר דהמדפסים ס"ת בדפוס משי, הם סומכים באומרים שמקדשים הם את השמות כפי שיטת הט"ז (ס' רע"ד ס"ק א'). דהט"ז הביא משי"כ הסמ"ג דמלבד מה שאומר בתחילת הכתיבה שכותב לשם קדושת ס"ת, יאמר עוד "וכל האזכרות שבו לשם קדושת השם", וכתב עליו הט"ז דנאה שכן נכון דשמה ישכח אח"כ לקדש השם במקומו, ע"כ. ובשו"ת מהרש"ם ח"א ס' קנ"ו מצא באשכול שכתב כדברי הט"ז. ולפי זה יוכל לקדש את השמות בתחילת הכתיבה, לפני שמעבירים ומורחים את הדין על הבד.

ארבע טעמים לאסור

אכן ראיתי שכתב הרב מנחם גראס ד' טעמים לאסור בנד"ד שלא לסמוך על הט"ז בזה: הנה דעת הט"ז יחידא היא כנגד רוב הפוסקים שפוסלים כנגדו, דכתב הדברי תמודות (הובא בביאור הלכה ס' ל"ב סעי' י"ט) דלא מהני לקדש כל האזכרות אפילו אם יאמר כן לפני כתיבת אזכרה ראשונה. ועוד הוכיח הברכי יוסף (יו"ד ס' רע"ו ס"ק ג') והחזו"א (או"ח סימן ו' ס"ק י"ג) דמדברי הרא"ש והטור והב"י משמע דלא כהסמ"ג המובא בט"ז. ועוד חולקים על הט"ז, האליה רבה (ס' ל"ב ס"ק ל"ו) [בדיוקו מתשובת משאת בנימין] והמהר"ם שיק יו"ד ס' רע"ו ע"ש. עכ"פ כיון שכן דהט"ז יחידא היא כנגד הרבה פוסקים ממילא דפוס משי אינו מוהדר טפי מכתובת יד סופר.

אף לשיטת הט"ז צריך לעיכובא שיקדש במחשבתו כשכותב השם וכמ"ש מהר"ם שיק הג"ל. וכ"כ בשו"ת עמק שאלה (יו"ד ס' ע"ז) ובשו"ת זרע אמת (או"ח סימן ו') יעו"ש באריכות. ובדפוס משי א"א במציאות לחשוב כן לפני מריחת כל שם ושם, (ויש לפסול אף לדעת הט"ז).

ואפילו להבנת הפרי מגדים (ס' ל"ב אשל אברהם ס"ק ל"ב) בדעת הט"ז דמהני אף בשלא חישב בלבו לקדש לפני כתיבת כל שם ושם, וכוותיה ס"ל בדעת הט"ז בשו"ת אבני נזר (יו"ד ס' שנ"ט אות א' וסימן שע"ד אות ג') דזה לשונו בס' שע"ד: "וגם יש לסמוך בדיעבד על מה שאומרים הסופרים בתחילת הכתיבה וכל השמות לשם קדושת השם, כמ"ש הט"ז סימן רע"ד בשם סמ"ג. ומשמע שם מדברי הט"ז דאפילו לא חישב כלל בשעת כתיבה השם מחנ"א. מ"מ כתב הפרי מגדים מפורשת דדו"ק הט"ז הוא רק לדיעבד ע"ש, וכן לשון האבני נזר הנזכר דדו"ק הוא רק בדיעבד. [1] ואילו בדפוס משי הפכו את הדיעבד לכתחילה ודלא כהט"ז.

ומלבד זאת הרי כשכותב שם השם צריך לדעת שכותב שם השם, דאל"כ הוי כמתעסק ושם זה פסול הוא, וכמו שכתב הפתחי תשובה על יו"ד (ס' רע"ו ס"ק ט') ע"ש. ובדפוס משי אינו יכול לדעת ויש לפסול.

שוב מצאתי במכתב מהרב יוסף שלום אלישיב זצ"ל (נדפסה בירחון אור ישראל אדר תשס"ג דף ג) שכתב בהחלט לאסור סת"ם ע"י דפוס משי ובתוכן דבריו כתב: "וכן בסת"ם יש חסרון בקדושת האזכרות והם פסולים בהחלט ואסורים להשתמש בהם לצאת ידי חובה", וזה מובן כנ"ל.

פרק ח' צריך לכתוב דוקא מתוך הכתב

איתא בשלחן ערוך (יו"ד ס' רע"ד סעי' ב'): "צריך שיהיה לפניו ספר אחר שיעתיק ממנו, שאסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב", ומקורו מגמ' מגילה (דף י"ח: ע"ש). ונחלקו הראשונים (הובא בבית יוסף) אם כשר בדיעבד כשכתב שלא מתוך הכתב, שהר"ן מוכיח מהירושלמי שגם כתב שלא מן הכתב אסור לקרות בו, מלבד אם הוא שעת הדחק. ולרבינו מנוח מותר לקרות בו, דדוקא לכתחילה צריך לכתוב מתוך הכתב.

וביאר הרב גראס המחלוקת: "דנחלקו בגדר חיוב כתיבה מתוך הכתב, דלר"ן הוא מדיני כתיבה (על החפצא), שצריך להיות "כתוב" מהעתיקה מספר אחר, וכיון שהאיסור חל על הסת"ם יש לפסול אף בדיעבד. ולרבינו מנוח חיובו על כתיבתו (על הגברא), שהסופר צריך לכתחילה "לכתוב" כשהוא מעתיק. ובדיעבד אינו מעכב בעצם הכתיבה. וכ"כ מתשו' חת"ס (יו"ד ס' רנ"ד ד"ה ומ"ש) שכתב דלדעת הר"ן האיסור חל על הסת"ם, ולדעת המתירין האיסור חל על הגברא הכותב, ע"ש. [2] ולפ"ז יוצא דלדעת הר"ן הסת"ם פסול אף אם יעשו הגהה כראוי מתוך ספר אחר מוגה, דהא החיסרון הוא בעצמותו של הסת"ם

שנכתב שלא כדון, ולא מצד חשש לטעות בכתיבה, כפי הנראה בדעת רבינו מנוח.

והמשיך הרב גראס לבאר עוד: והנה לענין לכתחילה, דבר ברור הוא שאין שום היתר לכתוב ס"ת שלא מתוך הכתב, וכל הנדון הוא לענין דיעבד, שעבר וכתב ס"ת שלא מתוך הכתב. ומלבד מה שיש לחוש לדעת הר"ן שפסול אם לא שהוא שעת הדחק, עוד מובא בירושלמי שלפנינו להחמיר לפסול אפילו בשעת הדחק היב שנתכבש שלא מתוך הכתב. דאיתא בירושלמי (מגילה פ"ד א): ר"מ כתב מגילה שלא כן לא מנע מלהעתיק ממנו מגילה אחר (השניה בצבור וגנז הראשונה, ע"ש. ועל כרחק דהיתה הראשונה מבוררת מן הטעות, דאל"כ מה מהני תו לכתוב ממנה אם הוא מוטעת, הרי גם שניה שכתב תהיה מוטעת. ומשמע דלא מהני מה שהיתה הראשונה ברורה מן הטעות וע"כ גנז הראשונה.

וע"פ האמור י"ל דהמדפיסים ס"ת בדפוס משי, עוברים הם על הוראה מפורשת של השו"ע אשר יסודה מהמג, שאין לכתוב ס"ת שלא מתוך הכתב, וגם לענין דיעבד לא נפקא מידי ספיקא. וע"כ דס"ת הנעשה בדפוס יש לפסולו גם מצד שלא נעשה מתוך הכתב, עכת"ד הרב גראס.

אכן אולי יש לפקפק בזה, דהנה מדברי הירושלמי הנ"ל יוכל להוכיח דאף שהספר פסול לקריא עדיין יכולין להעתיק ספר אחר ע"פ כתבו, וכמו שר"מ כתב מגילה (הראשונה) שלא מן הכתב והרי זו פסולה ואע"פ כן לא מנע מלהעתיק ממנו מגילה אחר (השניה ע"פ המגילה פסולה). ולפיכך אולי י"ל שכל דידן שהיריעה הפלסטית המנוקבת נקבים נקבים, כתוב בה את כל עמוד הס"ת בכתב ברור (ואף שהוא עצמו פסול וכמובן שהוא רק של נקבים), א"כ כשדוחק הסופר את הדיו בנקבים, הרי הוא ככותב מתוך הכתב. וכמ"ש הרב אבאדי בשו"ת אור יצחק ע"ש. ושו"מ בספר הכתובים (ס' ל"ב בבבאורם את ל"ה) שכיון ג"כ כני"ל כשדן בס"ת הנעשה ע"י דפוס וז"ל: וכשכותב ע"י דפוס א"א לכתוב מתוך הכתב וכו' אף יש להסתפק אם בפעם שמשדר האותיות של עופרת בדפי הדפוס וקובעו שם עושה זאת כן מתוך הכתב וכו' אם מועיל זה גם על אחר"כ כשמדפיסה על הלוקף דאז שוב א"צ לכתוב מתוך הכתב וצ"ע בזה.

פרק ט' קריאה בפה

איתא בשלחן ערוך (או"ח ס' ל"ב סעי' ל"א). אם אינו כותב מתוך הכתב, לא יכתוב על פה שכתוב מתוך אותו אחר, אלא אם כן יחזור הוא ויקרא בפיו. ומשמע שככותב הכתב אין צורך להוציא בפה, וביאר המגן אברהם (ע"פ הפרי מגדים) מיידי דוקא שגורלות לו גם כן ואז לא חיישינו שמא יטעה. אבל בס"ת, דאינו שגור בפיו, צריך לקרות כל תיבה בפיו אף שככותב מתוך הכתב. ובגד"ד הרי מחוסרים קריאה בפה כמובן דא"א במציאות לקרות כל תיבה קודם ההדפסה.

אכן כדי לירד לעומק הדין צריכין לעיין במקור החיוב של קריאה בפה. דהנה בגמ' מנחות (דף ל.) אמרנו: אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה היה ואומר מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. ופירש"י (בד"ה הקב"ה אומר): "משה אומר אחריו כדי שלא יטעה בכתבו". ובתוס' שם (ד"ה ומשה) כתב: "יש ספרים דגרסי ומשה אומר וכותב וחומר"א היא לכותבי ס"ת מוזחה ותפילין וכו' ובקונטרס נמי גריס אומר וכותב ופירש טעם זה לכותב הקב"ה היה אומר ומשה אומר אחריו כדי שלא יטעה בכתב וכותב מכאן ואילך משה כותב בדמע ולא היה אומר אחריו מרוב צערו כמה שנאמר להלן מפיו יקרא וגו' שלא היה אומר אחריו משום דקנינות". וע"ע בסמ"ג (עשין כ"ב) שכתב חז"ל: חוזר הכותב וקורא בפיו כדי שלא יטעה וכו', ע"כ. והיינו דהסכימו רש"י ותוס' והסמ"ג לטעם אחד שצריך להוציא פיו כדי שלא יטעה.

ועיין בשו"ת דעת כהן הגי"ל שכתב הגרא"י קוק זצ"ל שאין לפסול ס"ת הנעשין בדפוס ע"י שחטר האמירה וז"ל: כיון שעיקר טעם האמירה הוא משום שלא יטעה בכתבו כדברי תוס' מנחות דף ל', א"כ בגד"ד, שאין שייך טעות אחר הסידור, י"ל דסגי במ שבעת הסידור יאמר מן הכתב ויסדר. ותו דלא גרע מהא דאמרנו בתפילין ומזוזות "מיגרס גריסין", דזיל בתר טעמא, ד"לל דמשום הכי בעי ג"כ בתו"מ שיוציא מפיו, שגם במיגרס גריסין יש מציאות לטעות, אבל בדפוס כיון ששוב אין מציאות לטעות ל"ש כלל לעכב בזה, ע"כ. והרי ה"ה בגד"ד בדפוס משי כיון שאין שייך שמא יטעה כלל וכלל ודאי שאין צורך להוציא מתוך הפה, וכ"כ הרב אבאדי ע"ש. [ועוד יש לדעת דכל דין של קריאה בפה אינו אלא לכתחילה, ובדיעבד יצא בכל גווני ובלבד שלא יטעה וכמבואר בבית יוסף]

שיטת הב"ח

אמנם הב"ח בסימן ל"ב כתב טעם אחר לחייב לקרוא בפה וז"ל: דכך היא מצות כתיבת סת"ם שיהא קורא כל תיבה ותיבה ואח"כ



הגרא"פ שיינברג

כותב. כדי שתהא קדושת הבל קריאת כל תיבה ותיבה היוצא מפי הקורא נמשכת על האותיות שככותב אותו בקלף והכי מסתברא, ובהשית דבר"ח ר"א בשער הציון כ"א (סיק קל"ט) שצ"ע גם לעולת תמיד והשיירי כנסת הגדולה והגרא"ע ש.

ולטעמו של הב"ח לכאורה אין חילוק בין נדון דידן לשל כתיבת סת"ם רגיל ותמיד צריך להוציא בפה. ודאי בגד"ד באותיות קדושת הבל הקריאה, ואף הרב אבאדי רצה לסמוך על דעת רוב הפוסקים שחולקים על הב"ח וסוברים לטעמא דשמא יטעה [וחשש זה לא שייך בכלל בנדון דידן וכנ"ל] ובאמת להב"ח אין להדפיס, עכ"פ לכתחילה, סת"ם על ידי דפוס משי.

פרק י' שיטות הפוסקים דזמננו

הנה ביארנו כבר באריכות דהרב יצחק אבאדי יצא להתיר ספרי תורה ומגילות הנדפסים בדפוס משי, ולעומתו החמיר בזה הרב בן ציון ואזנאר והרב מנחם יהודה גראס. ולסיום אאתיק בזה דעת גדולי ישראל ישראל לטעור כתיבת סת"ם באופן הנ"ל: רבי שמואל הלוי ואזנאר שליט"א- "ונבהלתי לשמוע מפירצה חדשה בכתיבת סת"ם- דמי שהוא רוצה לכתוב ס"צ (להדפיס) שהוא חוקק על השני נקבים חלולים מצורת אותיות מעמוד שלם, והראה לרבינס כיצד מעביר צבע שחור אל המשי ממילה והביע עובר ע"י הנקבים על הקלף, ובאופן זה אפטר להדפיס בנקל עמודי ס"ת ותפילין ומזוזות במחיר זול מאוד. הנה זה עקירת דבר מן התורה, דאין זה כתיבת ס"ת כלל, והוא ק"ו ממש"כ המג"ס ל"ב בסופו- דהתם החשש רק משום שלא כסדרו והכא אינה כתיבה כלל, דהיינו כתיבת סתו"מ המקובלת מסיני לכתוב כל אות לחוד מעשה די הסופר, ולכוון בכל אות לחוד, ועוד כמה עיקרי הלכות שבס"י ל"ב שנקטרו בזה. והוא איסור גמור ועבירה מגורה, ואסור לעשות ולהחטיא אחרים בזה. ובאמת קשה אפילו להאמין דמי שהריח בריח תורה יעלה מחשבה כזאת להכשיל הרבים בזה- ומצוה למנוע ולעמוד בפרץ" (ירחון אור ישראל טבת תשס"ג דף נח).

הנה ידעת שכבר פנו אלי בענין זה וכתבתי דזה בגדר עקירת דבר מן התורה- ואין זו כתיבה כלל, איסור גמור לעשות ולהחטיא ולהכשיל אחרים בזה, והעושה והמפיץ עתיד ליתן את הדיו- א"כ מה אוסיף עוד, דתמצא בכל הל' כתיבת סתו"מ שבסימן ל"ב דאו"ח ובהלכות ס"ת ביו"ד- ובהל' גיטין כל דינים האמורים שם סתירה לבורות זה- ואתה הטרחת עצמך לפלפל בזה ותשועת חן לך. ואם לדמות לדפוס וכו' וגם בזה פסלינו מכמה טעמים, וכל המהדר בזה מרשיע ביוצאים, והא דידן אין כתיבה כלל, והתורה אמרה וכתבתם ופסלינו אפילו כתיבה בשמאל וכיו"ב דאינו דרך כתיבה, ומכל שכן בזה, וחבל על הזמן להוכיח טעותו ופשעו, וכמו שכתבו שאר הרבנים הגאונים שליט"א (ירחון אור ישראל אדר תשס"ג דף פג).

רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל- "הובא בפני מגילת אסתר כתובה על קלף בכתיבה תמה אשר לפי הנראה לעינינו נכתב ע"י אומן מומחה בכל מיני הידורים, אולם אחרי בדיקה מיוחדת התברר, שאין כאן כתיבה כלל, אלא נעשית ע"י הדפסת משי. והנה מלבד התקלות והמכשולים העלולין לצאת מזה, יש לדון שזה בגדר המבואר בירושלמי פ"ב דגיטין, כתב ולא השופך, וכן בסת"ם יש חסרון בקדושת האזכרות והם פסולים בהחלט ואסורים להשתמש בהם לצאת ידי חובה, והמורה היתר בדבר, המפיצים, תגריהו ותגרי תגריהו הם בכלל חוטאים ומחטיאי הרבים. ולפי דברי המהרש"ל טעון גניזה וכו' וכן פסק הט"ז ביו"ד סימן רפ"א. והבא לקיים מצות הנחת תפילין, קביעת מזוזה, קריאת מגילה ומצות כתיבת ספר תורה, יזהר לברר שנכתבו ע"י סופר מומחה ירא שמים" (ירחון אור ישראל אדר תשס"ג דף פג).

וכן ראיתי בירחון אור ישראל הנ"ל שכתב הרב גראס בזה הלשון: והריני בזה להודיע שעליתעם דברינו אלה לשאול דעת מו"ר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בזה הענין. ולאחר שמרן חקר על אופן ההדפסה וגם הראתי לפניו כיצד הם מדפיסים את צורת הכתב על הקלף, והועלו הנידונים העיקריים בזה, השיב בתמימה: "מי התיר להם את זה?!", ופסק נחרצות: "זה לא כתיבה, השמות בלי כוונה, וצריכים לאסור את זה ולבטל את הדבר, זה לא שווה שום דבר", גם בענין הגניזה השיב לי מרן "דחייבנו לגנוז", ופסק "דלוקח שקנה ס"ת כזה על דעת שהוא כשר, פשוט הוא שהמקח בטל", עכ"ל.

הרב עובדיה יוסף זצ"ל- "הנני מסכים ען כל מה שכתב מעב"ת לפסול בזה אפילו בדיעבד, ויש למחות בתוכך כנגד אותם חדשים מקורב באו העושים ספרי תורה באופן הנ"ל, ובודאי שאין כאן כתיבת ספר תורה כלל, וספר תורה שנעשה באופן כזה האין הוא פסול אפילו בדיעבד ואסור לברך עליו, וכן יש להזהר שלא להניחו בארון הקודש מפני שיש לחוש שמא יבואו לטעות ולקרות בו, והעושים כן הרי הם חוטאים ומחטיאים את הרבים, ואף במגילות אסתר אסור לעשות כן, ואסור לברך על מגילה שנעשתה באופן שכזה. וחובה קדושה לפרסם הדבר להזהיר את הרבים מפני אותו המכשילים את הרבים ועושים ספרי תורה ומגילות באופן כזה, ומכל שכן בתפילין ומזוזות שצריך לכותבם כסדרו, שבודאי יש לפסול כשנעשו באופן שכזה, ואין לסמוך על הוראת אותו רב שהתיר בזה, ואין לו על מה שישמוך כלל, ושומע לנו ישכון בטח" (ירחון אור ישראל טבת תשס"ג דף נט).

וכמו כן ראיתי בירחון קובץ בית אהרן קרלין (אב-אלול תשס"ב דף צא) שהביא הרב גראס את שיטת הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל וז"ל: גם שלחתי ככל הדברים האלה אל מרן הגר"ע יוסף זצ"ל לשאול דעתו בזה, ולאחר זמן השיבני בנו הרה"ג רבי דוד יוסף זצ"ל שאביו פסק דבר פשוט הוא דכל סתו"מ ומגילות הנעשות ע"י דפוס משי פסולים הם אף בדיעבד, ואסור לברך עליהם, והוסף שמסכים הוא לטעמים שכתבנו, דאינו כתיבה כלל, ואפשר דגרע מדפוס שפסול הפוסקים, והשמות נעשים בלא קדושת השם, ושעקרו ההלכה שצריך לומר בפיו ולכתוב מתוך הכתב, ועוד. וע"כ אין להניחו בארון קודש, ויש למחות בתוקף כנגד העושים ס"ת באופן הנ"ל, ע"כ.

הרב חיים פינחס שיינברג זצ"ל- כתב הרב גראס בירחון אור ישראל הנ"ל (דף פ"א): כמו כן בשלחתי לשאול כזה דעת גדולי הפוסקים בבני ברק, והסכימו פה אחד שסת"ם ומגילות הנעשים ע"י דפוס משי הרי הם פסולים לחלוטין, כי אין לה מעשה כתיבה כלל וכלל, וע"כ המברך עליהם הרי זה ברכה לבטלה, ושאסור להשהותן אפילו על מנת ללמוד מהן, כדון ספר שאינה מוגה, וברפרט שאין ניכר פסולו, וגם חייבים לגנוז מיד, והמשהה עובר על "אל תשבו בהליך עולם". והקונים שהוטעו ע"י המוכרים, יכולים לבטל המקח, ולתבוע את הדמים, דגרע טפי ממום במקח, דהוי כנותן לו מין אחר לגמרי, ע"כ. והצטרפו לפסק דין זה, מרן הגרי"ש אלישיב, הגר"ן קרלין, והגרא"פ שיינברג זצ"ל וכו' הגר"ח פינחס שיינברג זצ"ל לאחר ששמע שהמדפיסים משתמשים בשמו, צירף חתימתו על הכרוז הנזכר לעיל.

הרב ניסן קרלין שליט"א- "אלא שיש משכילין את הרבים בס"ת, תפילין, מזוזות ומגילות שלא נכתבו כדיון רק נדפסו בדפוס משי. הנובל להודיע על שחם פסולים לחלוטין, ומי שהניח רק תפילין כאלו, הרי הוא קרקפתא שלא הניח תפילין, ובית עם מזוזות כאלו הוא בית בלי מזוזה. וכל העוסקים בזה עונשם כפול ומכופל, והמזכים את הרבים בסת"ם כשרים שכרם הרבה מאוד" (אור ישראל אדר תשס"ג דף פג).

[1] וכ"ש לדעת המשנה ברורה בביאור הלכה דמועיל שיטת הט"ז [רק בספק לו] אם קידש השם או לא, ואילו בדפוס משי הפכו את הדיעבד לכתחילה ודלא כהמשנה ברורה.
[2] עיין בתרומת הדשן בפקדים ס' צ"ב ובחיובי הרשב"א על הסוגיון.

What About Personal Loans?

A natural question arises: what about someone borrowing money for personal use — to buy a house, pay tuition, or cover living expenses? There is no investment being made. How can a hetter iska apply? The hetter iska addresses this by stipulating that in lieu of the funds invested, the investor receives a proportional share — equivalent to the amount deposited — in all of the manager's income-producing assets and financial endeavors.

Between Two Individuals

A hetter iska between two private individuals is relatively straightforward — both parties sign the document and the arrangement is in place. If the lender also wants a standard legal loan document for civil purposes, that can be signed as well, provided the iska document states that it supersedes any other documents signed in connection with these funds.

The Hetter Iska Klali

For many years, Israeli banks have used what is known as a hetter iska klali — a general hetter iska — and the broader Israeli tzibbur has largely relied on it. Rather than executing a separate iska for each individual transaction, the bank creates a single overarching document declaring that all financial dealings which would otherwise involve a ribbis concern are instead governed by the iska arrangement. The novelty is that an individual loan from the bank carries no separate iska paperwork — only a standard interest-bearing loan document — yet the bank's general iska declaration automatically reframes all such transactions.

The idea was first proposed in the early 1900s in Poland by Rav Eziel Meir Eiger of Lublin, who recognized widespread ribbis problems in the Jewish business world. His proposal was not intended to replace individual iska agreements, but to serve as a backstop — a safety net for cases where the parties failed to execute a specific iska when one was needed.

The proposal generated considerable debate among his contemporaries. Some questioned whether a document signed today can genuinely define the structure of future transactions — particularly once a specific loan agreement is signed, which would seemingly override the earlier iska klali. Others raised a legal concern: even if the iska klali is halachically valid, secular courts might not recognize it, leaving the borrower fully liable in a civil sense and thereby undermining the entire arrangement. There was also a concern that a hetter iska klali could cause ribbis to be forgotten and taken lightly (Bris Yehuda perek 40 note 19).

In response to these concerns, some poskim required specific conditions to be met: (1) the document must be signed before an established beis din; (2) an announcement must be made in all the shuls in town that the bank operates under a hetter iska (Maharsham 1:20); (3) a visible sign must be posted in the bank's offices informing customers that transactions are conducted al pi hetter iska (Kitzur Dinei Ribbis 13:8, Rav Moshe Sternbuch). Under these conditions can we genuinely say that the dealings are subject to the iska with the meaningful awareness of those involved.

It's debatable whether these conditions are met by Israeli banks today. The Bris Yehuda (ibid. note 21) justifies relying on the hetter iska klali nonetheless, based on how modern corporate structure works. When a hetter iska klali is formally incorporated into a bank's governing documents and policies, every transaction is automatically subject to it — regardless of whether any individual employee or customer is aware of it. That is how corporate law functions: the charter governs. A hetter iska embedded at that institutional level is genuinely operative across the board without requiring a separate agreement each time. The Mishnas Ribbis (perek 22 note 54) adds that even if it is not written directly into the bank's bylaws, as long as it is a signed and filed document among the bank's governing papers, that is sufficient (see also Bris Yehuda Ikrei Dinim 29:64)

This wouldn't apply to smaller businesses, where policies are often unwritten, inconsistently applied, or unknown even to those running it. In that setting, a hetter iska klali carries considerably less force — one cannot rely on a document that isn't meaningfully governing anything in practice.

A hetter iska klali must be executed by members of the board. Lower-ranking officers do not have the authority to execute a document of such sweeping scope — one that redefines the structure of thousands of transactions. In Israel today, most banks have a hetter iska klali built into their governing structure (Bris Yehuda ibid.).

The American Situation

In the United States, the picture is more complicated, primarily due to FDIC regulations. All deposits in American banks are insured by the FDIC, which strictly regulates how member banks may deploy deposited funds. While real estate loans are permitted (and encouraged by the FDIC), real estate investing is heavily restricted. Since a mortgage structured under a hetter iska is technically a real estate investment rather than a loan, it runs directly into this restriction. As a result, American banks virtually never maintain a hetter iska klali (see Mishnas Ribbis, p. 447).

What some American banks do offer is a one-time hetter iska on a specific loan. For this, a board member need not be involved — since it is not an overarching institutional document — but it cannot be handled by just any teller either. It requires someone with a degree of executive authority, someone who has the standing to customize loan terms for an individual customer.

STARTING SOON!

מכון סמיכה

תעודת בקיאות הלכות שבת

Hilchos Shabbos Certification

Learn and receive your *teudas bekus* in *hilchos shabbos*.
Go from the Gemara and Shulchan Aruch all the way to contemporary Poskim and Minhagim.

- ENGLISH SHULCHAN ARUCH AND GUIDES
- CUSTOMIZABLE LEARNING SCHEDULES
- STEP-BY-STEP CURRICULUM
- CERTIFICATE UPON COMPLETION

Featuring the one-of-a-kind Machon Smicha translated and explained Shulchan Aruch

Receive certification from prominent rabbonim

Join Machon Smicha, the premier Institute of Halachah for the English-speaking Torah community.

Register and learn more at onlinemachon.com/shabbos

Starting soon!
June 21

Derived and Unsolicited Benefits: Neheneh and Yored

Derived Benefits | Rabbi Baruch Fried, Dayan Bais Havaad

Introduction

In a regular transaction, both parties give their consent to the exchange before it takes place. By doing so, the transfer of goods becomes a sale, while the provision of a service becomes an obligation fulfilled. Consequently, the transaction is valid even if no price was set and the recipient must pay the lowest market value for that good or service.

If there was a transfer of goods or services without the knowledge or consent of both parties, the traditional rules of sales or services cannot be automatically applied. Depending on the specific circumstances, the recipient's obligation will be governed by one of several other areas of halachah, as will be explained below.

Gezel, Sechirus, and Mazik

One who takes possession of movable goods belonging to others with the intent of keeping them, is immediately rendered the gazlan of those items. A gazlan is a pseudo-owner, in the sense that he is considered to be using his own item, and cannot be obligated to pay for the usage. He is only obligated to return the item. If the item no longer exists, the gazlan must return the value of the item at the time of the theft. (See the section on Gezel for further details.)

If a movable item was taken with the intent of paying rent, the owner may decide whether to classify it as a rental and collect rent, in which case he cannot charge for regular wear and tear, or whether to classify it as a theft in which case the culprit is exempt from rent but is liable for any loss and must return the object or pay its value, as per the halachos of gezel. (See the section on Sechirus for further details.)

One who ruins or destroys someone else's property without using it or taking possession of it, is classified as a mazik, and is governed by those halachos. (See the section on Mazik for further details.)

Neheneh: Using Someone's Property

One who uses someone else's property without taking legal possession of it is classified as a neheneh.[1] A neheneh is required to pay the market value rate for his usage. For example, if one uses another's vacant home, he must pay the fair market value for a rental. However, there are the following requirements:

- If the person made use of the object while under the rightful assumption that it was his own, he may claim that he would not have agreed to use the object at the full price. Therefore, he only needs to pay two thirds of the value of his usage, as one may assume that he would have agreed to purchase the rights to usage at that price.[2]
- According to most Poskim, if the usage is not taken[3] unilaterally by the one who benefits from it [or his animal], such as property that makes use of another person's property without the owner's involvement, there is no obligation of neheneh. For example, if the borrower of a car mistakenly parked it in someone else's parking spot, the owner of the car is not required to pay for usage of the spot.
- For the same reason, if the owner of an item provided it to someone else for usage, the recipient is not classified as a neheneh. However, he may be obligated under the laws of yored, as will be explained below.[4]
- If the owner of a property did not incur any loss at all due to the usage, for example, a squatter made use of a vacant apartment that was not available for rent in any case, the user is not obligated to pay for it (zeh neheneh, v'zeh lo chaser). However, even in this case, the user must pay for the usage if, a) the owner told the user beforehand not to use it, or b) the owner incurred even a small loss, or c) the user revealed that he would have been willing to pay for the usage.[5]
- According to most Rishonim, if the owner of the property does incur a loss, the user must pay the full value of his usage even if he did not gain from the usage, for example, if he could have gotten this usage for free elsewhere. A minority opinion disagrees and says that this would not be viewed as regular usage and the user in such a case would not be liable for any loss as a neheneh. However, he may be liable for the loss as a mazik if the relevant conditions are met.[6]

[1] Bava Kama 21a, 112a

[2] C.M. 341:4. If he did not personally benefit, rather his animal made use of it, some Poskim say he only needs to pay the amount he saved by not having to feed his animal. See C.M. 391:8

[3] Tosafos Bava Kama 101a Oh Dilmah. Alternatively, if he ingested the item, he is considered to have taken it

even if it was forced upon him. See also Shach C.M. 391:2

[4] This is clear from all of the laws of yored, where the recipient is never classified as a neheneh.

[5] C.M. 363:6-9

[6] C.M. 363:6; Biur Hagra 18


In partnership with the Bais Haavad's Yorucha Program To learn more about Yorucha visit yorucha.org




Get Smicha.

Your Dream. Made Possible.

Join the only online program that offers an in-depth Smicha experience that's totally customizable to you. Our system has helped hundreds learn, get tested, and receive smicha at every stage of life.

 Clear, straightforward study guides

 Self-paced, on-demand learning schedule

 Dedicated rebbeim available at all times

Begin your journey to Smicha today! onlinemachon.com
info@onlinemachon.com

Starting soon!
June 21